

СОЦІАЛЬНА НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ У ЦИФРОВОМУ СВІТІ

Сучасне суспільство має різну назву залежно від ознаки, що характеризує трансформації, що відбуваються, та яку вважають системотворчою. Так, сучасне суспільство називають інформаційним, сервісним або суспільством невизначеності та ризику. Таке суспільство дуже різнопланове та динамічне в усіх своїх підсистемах та сферах життєдіяльності.

В Окінавській Хартії глобального інформаційного суспільства як одну з цілей світової спільноти названо «розвиток людських ресурсів, здатних відповідати вимогам століття інформації» [1], в основі якої покладена цифрова трансформація. При цьому процес інтенсивної цифровізації суспільства призводить до трансформації більшості соціальних феноменів: процесів, інститутів, спільнот, оскільки це робить суспільство більш динамічним, мінливим і «турбулентним».

Цифрове середовище формує нову соціальну реальність: змінюється структура суспільства, змінюються принципи формування та функціонування соціальних груп, «розмивається» ідентичність, змінюється ринок праці, освіти, споживання. Складнощі розвитку цифрової економіки [2] пов'язані передусім з тим, що на тих, хто вже перейшов на «цифру», у майбутньому чекає занадто багато невизначеності. Причому ключовою характеристикою нової реальності називають навіть агресивну невизначеність [3], соціально-економічна компонента якої наростає, і суспільні процеси стають дедалі більш непередбачуваними.

Хоча необхідно констатувати, що в даний час змінюється акцент в уявленні про невизначеність з точки зору соціального феномену. Невизначеність перестає розглядатися і характеризуватися як явище негативне та кризове. В науковому та публіцистичному обігу активно починає застосовуватися поняття «VUCA-світ» (аббревіатура термінів: *volatility* – мінливість, *uncertainty* – невизначеність, *complexity* – складність та *ambiguity* – неоднозначність) [4], тобто уявлення про сучасний світ як про нестабільне, неоднозначне середовище, в якому важко робити точні прогнози і розраховувати на виконання всіх планів та цілей.

Також варто додати, що соціальні зміни відбуваються на тлі всеосяжних процесів глобалізації [5] та розвитку віртуального мережного простору, наприклад:

- Відбувається формування нового характеру соціальної нерівності, яка стає невизначеною та яку складно ідентифікувати.
- Людина стає об'єктом контролю з боку цифрових технологій, що призводить до розмивання меж ідентичності та складності ідентифікації індивіда.
- Віртуальний простір (онлайн-середовище) існує паралельно з реальним (офлайн) простором.
- Зростає множинність статусів людини, при цьому офлайн та онлайн статуси не завжди збігаються, при цьому часто «віртуальне спілкування» домінує над реальним.
- Відбувається деконструкція культурних систем, перегляд традиційних цінностей та норм поведінки, втрата зв'язку із живою традицією.

- Цифровізація робить соціальну структуру динамічною, виникає ефект «віртуальної» міграції, адаптація до іншої культури відбувається не перетинаючи фізичних кордонів.

- Доступ до інформації здійснюється за допомогою інтернету та розширює можливості багатьох груп (наприклад, осіб з обмеженими можливостями). Здійснювати взаємодії з зовнішнім світом стає простіше: навчатися, працювати, спілкуватися у групах за інтересами.

З одного боку, наслідком цих процесів стає формування тенденції переходу від ексклюзивності до інклюзії і, як наслідок, зменшення нерівності, пов'язаної з ексклюзивністю. І таким чином, частина рангових параметрів людини стає номінальною. Внаслідок цієї культурної трансформації серед людей зростає почуття самодостатності, що призводить до зростання відчуження в соціумі. Таким чином, цифровізація підвищує доступність соціального середовища, розширює можливості індивіда здійснювати висхідну соціальну мобільність.

З іншого боку – відбуваються процеси підвищення невизначеності, що призводить до пошуку можливостей зняття цієї невизначеності, а їх результатом стає зворотний процес, під час якого відчуття та світогляд людини захоплюють невпевненість та розчарування у надмірній непередбачуваності та хаотичності сучасної реальності.

Доступ до практично необмеженої кількості інформації призводить до підвищення відповідальності та самостійності. Насамперед відповідальності за правильність зробленого вибору щодо траєкторії індивідуального розвитку. На жаль, не в усіх користувачів сформовано навички ефективної роботи з гігантським обсягом інформації. Відповідно, такі індивіди виявляються менш конкурентоспроможними, і виникає помітне соціальне розшарування між різними групами користувачів.

Окрім іншого, цифровізація суспільства ставить питання щодо корекції існуючого понятійного апарату. Так, під час аналізу соціальної структури традиційно використовуються класичні стратифікаційні критерії: дохід, влада, професія. В умовах інформаційного, цифрового суспільства всі ці поняття наповнюються принципово іншим змістом.

Дохід може оцінюватися не тільки як оцінка грошових коштів або матеріальних цінностей, що належать індивіду, але потребує обліку таких явищ, як криптовалюта (цифрові децентралізовані або приватні гроші).

Влада, як критерій стратифікації, також трансформується у бік збільшення впливу інформаційної влади. Якщо врахувати, що останнім часом все частіше спостерігається поширення недостовірної інформації (фейк-ньос), то інформаційні підстави влади стають дедалі доступнішими і водночас нестійкими, короткочасними.

Критерій «професія» теж змінює свій зміст в інформаційному суспільстві. Поняття «професія» стає менш стійким, постійним, незмінним. Сьогодні все частіше говорять про домінування міждисциплінарних професійних компетенцій (*soft skills*) над вузькоспеціалізованими (*hard skills*). І вже немає впевненості в тому, що професія, яка отримана після закінчення навчального закладу, збережеться у незмінному вигляді протягом усього трудового життя людини.

Змінюється і розуміння класів у суспільстві. Цифровий ресурс починає виконувати роль базового стратифікаційного критерію. Цифрова нерівність або цифровий розрив, як відмінність у рівні або ступені володіння знанням та інформацією, стає найважливішим критерієм ієрархічного поділу суспільства на соціальні групи та верстви [6].

Наразі тема соціальної невизначеності ще більше актуалізується. Невизначеність, як соціальний феномен, набуває актуальності у зв'язку з проблемами прогнозування розвитку соціальних систем і, як наслідок, висуває новий рівень вимоги до компетенції у сфері теорії та практики управління, прийняття управлінських рішень, вибору поведінкових орієнтирів і стратегій.

Звідси виникає питання: чи можливе подолання соціальної невизначеності, чи хоча б часткового зниження невизначеності соціальних процесів?

Найімовірніше, розглядаючи питання зниження соціальної невизначеності необхідно виходити із спроб адаптувати суспільство до невизначеності як об'єктивного явища. Тому що людина, приймаючи факт невизначеності як об'єктивне явище, може адекватно осмислювати існуючий стан речей в економічній, політичній, соціальній дійсності, може спробувати пояснити стохастичний характер численних процесів, що відбуваються в соціальних системах, залежність яких від волі чи дій людини наразі не завжди пряма та позитивна.

У цьому аспекті варто підходити до аналізу сучасного стану українського суспільства, який також можна характеризувати як невизначений. І якщо раніше як першопричина невизначених станів вказувалася політична нестабільність [7], яка визначала неможливість прогнозування розвитку економіки та соціальної сфери, а усунення причини невизначеності (стабілізація державного механізму) мало стабілізувати всю систему суспільства, то сучасний період показує, що невизначені стани соціально-економічної системи підживлюються новими, соціальна невизначеність наростає і соціальні процеси стають дедалі більше непередбачуваними.

Отже, не можна однозначно стверджувати, що політична стабільність, зміцнення та впорядкування державних інститутів, регламентація суспільних відносин, зростаюче правове регулювання тощо безумовно сприятимуть подоланню невизначеності.

Для послаблення негативних наслідків нової цифрової невизначеності, що виявляються в ризиках збільшення цифрової нерівності, необхідне вживання системних заходів з боку держави. Комплексний механізм протидії виникненню та відтворенню нерівності містить: компенсацію (ресурсну підтримку); включення; інституційне (організаційне) вирівнювання; перерозподіл.

Список використаних джерел:

1. Okinawa Charter on Global Information Societ. Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: <https://www.mofa.go.jp/policy/economy/summit/2000/documents/charter.html>
2. Bukht R. Defining. Conceptualising and Measuring the Digital Economy. R. Bukht, R. Heeks. *International Organisations Research Journal*. 2018. Vol. 13, No 2. P. 143–172.
3. John E. Ettlie, William P. Bridges. Environmental uncertainty and organizational. Technology policy. URL: <https://ieeexplore.ieee.org/document/6447460>
4. Nate Bennett and G. James Lemoine. What VUCA Really Means for You. Harvard Business Review. 2014.
5. Therborn G. Globalization and inequality: issues of conceptualization and explanation. *Sociological Review*. 2005. № 1. Vol. 4. P. 31–62.
6. Ragnedda M., Mushert G. W. Introduction. The digital divide. The Internet and social inequality in international perspective. London. New York : Routledge, 2013. P. 1–14.
7. Вурдт Б. Політична нестабільність є вирішальним моментом, адже інвесторам потрібна стабільність і передбачуване політичне середовище в країні. LDaily 13.05.2019. URL: <https://ldaily.ua/interviews/political-instability-is-a-crucial-point-as-investors-need-stability-and/>